

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”..... ett verktyg för att strukturera arbetet”

En studie om att använda social och
emotionell träning i undervisningen

Samira Ghazel och Anna Nilsson

”Inriktning/specialisering/LAU370”

Handledare: Ninni Trossholmen

Examinator: Eva Knuts

Rapportnummer: HT-07-1030-2

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen:

Titel: ”.....ett verktyg för att strukturera arbetet”
- En studie om social och emotionell träning i undervisningen

Författare: Samira Ghazel och Anna Nilsson

Termin och år: HT07

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Handledare: Ninni Trossholmen, Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet

Examinator: Eva Knuts, etnologiska institutionen, Göteborgs universitet

Rapportnummer: HT-07-1030-2

Nyckelord: Livsviktigt, SET, Lions Quest, social och emotionell träning, värdegrunden, pedagog

---

Syfte:	Syftet med vår studie är att undersöka pedagogers syn på arbetet med social och emotionell träning i skolan.
Huvudfrågor:	<ul style="list-style-type: none"> - Vilket material kan man använda sig av i arbetet med social och emotionell träning i skolan? - Vilka förutsättningar krävs för att lyckas med social och emotionell träning? - Ska social och emotionell träning vara ett eget ämne på schemat eller ska det genomsyra hela verksamheten? - Varför har social och emotionell träning blivit så aktuellt idag?
Metod och material:	Vår studie bygger på en kvalitativ intervjustudie som vi genomfört på två skolor. Studien grundas även på litteratur som varit relevant för vår undersökning.
Resultat:	Vi har kommit fram till att skolorna ska använda sig av evidensbaserade material i arbetet med social och emotionell träning. Stöd från skolledning i form av ekonomiska resurser, tid och utbildning är av stor betydelse. Det är även viktigt att ämnet schemaläggs varje vecka och att ämnet följer en röd tråd genom utbildningen. Anledningen till att det är så aktuellt idag är det ökade våldet i skola och samhälle samt den psykiska ohälsa som finns bland barn och ungdomar.
Betydelse för läraryrket:	Arbetet med värdegrunden i skolan samt social och emotionell träning utgör en viktig del i den dagliga verksamheten i skolan. Det finns en del olika program att följa eller ta stöd av för pedagoger samt övrig personal på skolorna. Vi är nu inne på sista terminen respektive näst sista terminen på vår lärarutbildning och känner att det här är ett ämnesområde som har saknats i vår utbildning. Vi ville veta mera och även förbereda oss innan vi börjar vårt arbete som pedagoger.

Förord

Vi har i vår lärarutbildning saknat hur man kan arbeta med social och emotionell träning i undervisningen, därför valde vi detta ämne för vår studie. I vår verksamhetsförlagda utbildning har vi kommit i kontakt med två olika metoder, *Livsviktigt* och *Lions Quest*. Skolorna vi har varit på har även beslutat att ämnet ska vara schemalagt en timme i veckan. Vår intention har varit att undersöka vilka material som finns och om arbetet med social och emotionell undervisning ska vara ett eget ämne eller om det ska genomsyra all verksamhet samt varför det är så aktuellt idag?

Vi började vår studie med höga förväntningar och med spänning i kroppen. Tyvärr så drabbades vi av långdragna sjukdomar som försenade vår planering. Trots det hann vi i tid och det känns otroligt bra. Vi har tillsammans arbetat med uppsatsens alla delar och diskuterat våra tankar och slutligen skrivit ner resultatet. Vi tar därför båda gemensamt ansvar för studiens innehåll och resultat.

Vi vill tacka våra informanter för att ni tog er tid för våra intervjuer och delade med er av er erfarenhet. Vi vill även ge ett stort tack till vår handledare Ninni Trossholmen som har följt oss genom resan. Tack för ditt engagemang och din positiva tro på oss!

Innehållsförteckning

Inledning	6
Bakgrund	6
Relevans för läraryrket	7
Syfte och problemformulering	7
Definition av centrala begrepp	8
Begreppsbeskrivning	8
Social kompetens.....	8
Emotionell intelligens	9
Empatibegreppet.....	10
Hjärnans funktion.....	10
Beskrivning av <i>Livsviktigt</i>	11
Beskrivning av <i>Lions Quest</i>	12
Tidigare forskning	13
KASAM- Känsla Av SAMmanhang.....	13
Terje Ogden.....	14
Zackari och Modigh	15
Metod	18
Kvalitativa metoder	18
Metodkritik.....	19
Tolkningsram	20
Det hermeneutiska perspektivet	20
Förförståelse	20
Genomförande	21
Den etiska aspekten	21
Urval av informanter och undersökningsområde	21
Källkritisk diskussion	23
Resultatredovisning	23
Bakgrund	23
Vilka mål vill eftersträvas med social och emotionell träning?	24
Hur ofta arbetar man med social och emotionell träning?	24
Arbetsmaterial	24
Åsikter om att arbeta med programmen	25
Ansvar	26
Utbildning.....	26
Stöd och handledning	27
Föräldrarnas delaktighet.....	27
Dokumentering.....	28
Förutsättningar för att lyckas.....	28
Varför är social och emotionell träning så aktuellt idag?.....	29
Förändringar i elevgruppen	29
Eget ämne?	30
Sammanfattning av undersökningen	31
Analytiskt, jämförande diskussion	32
Mål, förändringar i elevgruppen och styrdokument.....	32
Material och pedagogernas åsikter om programmen	32

Utbildning, stöd och handledning	33
Föräldrarnas delaktighet	33
Förutsättningar för att lyckas.....	34
Livskunskap idag.....	34
Eget ämne	35
Slutsatser	35
Vidare forskning.....	36
Källförteckning.....	37
Bilaga 1	40
Intervjufrågor till pedagogerna.....	40
Bilaga 2	42
Intervjufrågor till Birgitta Kimber.....	42

Inledning

I skolans uppdrag ingår inte enbart att lära ut nödvändiga färdigheter och att hjälpa eleverna att finna en stimulerande miljö där de kan inhämta kunskap. Skolan måste även idag arbeta med att hjälpa eleverna att bli samarbetsvilliga, ansvarstagande, självständiga samt att utveckla en social kompetens. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94) i skolans värdegrund och uppdrag (kap 1) står det bland annat att:

”Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten. Ingen i skolan skall utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.” (Lärares handbok, 2004:9)

Massmedia skildrar dagligen de problem som finns i skolan. Kränkning av elever och lärare, psykisk och fysisk mobbning samt förstörelse på skolor och fritidsgårdar är några av de problem som skolan kämpar med att finna lösningar för. I Göteborgsposten (2007-11-30) kan vi läsa om hur elever och lärare hotas och misshandlas. Ett antal killar började exempelvis bråka med tre tjejer på en skola i Göteborg. Killarna överröste tjejerna med sparkar och slag och en av tjejerna fick besöka sjukhuset för sina besvär. I en intervju säger rektorn följande:

”Jag tycker att det är tråkigt det som hänt, men det är ändå lite som ’en dag på jobbet’ bråk uppstår några gånger per termin, men det här var lite mer än vanligt.”

Caringer och Schilström skriver i artikeln *Många skolor blundar för tysta och sårade barn* i Lärarnas tidning (Nr 18/2007), följande:

”Den senaste tidens skolmassaker slår larm om att de mobbade, de tysta och inåtvända, är vandrande minor som kan ha en förödande sprängkraft.”

De vill med sin artikel lyfta fram att problemen inom skolan inte längre kan läggas enbart på de utagerande barnen och ungdomarna. En ny grupp har växt fram, där de inåtvända barnen och ungdomarna utgör en allt större riskfaktor. De anser att om skolan tar ett ansvar och arbetar förebyggande minskar statens utgifter gällande fängelser och kliniker med flera miljarder.

Den psykiska ohälsan bland barn och ungdomar ökar i takt med att ungdomsvåldet blir allt mer utbrett. Goleman (*Emotional Intelligence*, 1995) menar att det därför är viktigt att ge våra barn en känslomässig fostran, inte minst med tanke på det snabbt ökande ungdomsvåldet. Hur ska vi då göra för att förebygga problem samt förbättra barn och ungdomars psykiska hälsa?

Bakgrund

I USA har man länge arbetat med olika projekt som har sin bas i social och emotionell träning för att förbättra barn och ungdomars situation. Det har framkommit att de projekt som har gett bäst resultat är de som har varit integrerade i skolarbetet samt pågått under en lång tid. För att förebygga psykisk ohälsa är det således viktigt att koncentrera sig på att hjälpa och stödja barn och ungdomar (Solomon, Watson, Battistich, Schaps & Delucci, 1992; Greenberg, Kusche, Cook & Quamma, 1995, Elias 1997)

Vi är båda lärarstuderande med inriktning mot tidigare åldrar. Vi har haft vår verksamhetsförlagda utbildning på en respektive två skolor. Vi upptäckte under vår slutpraktik att de på skolorna arbetar med två olika material gällande social och emotionell träning. Det ena programmet heter *Lions Quest*, som kom till Sverige 1987 och där arbetsmaterialet heter *Tillsammans*. Syftet är att utveckla olika färdigheter inom området etik och livskvalitet för att erbjuda ungdomar en drogfri uppväxt (www.lions-quest.se). Det andra programmet heter SET – (social och emotionell träning) och det är utarbetat av Birgitta Kimber som är speciallärare, psykoterapeut och utbildare. Materialet heter *Livsviktigt* för grundskolan och *Livskunskap* för gymnasiet och utarbetades runt år 2000. Syftet är att öka elevernas emotionella intelligens och inlärningsförmåga samt att förebygga psykisk ohälsa (<http://www.set.st/litt.htm>).

Under denna tid väcktes tanken hos oss om att göra en jämförande studie mellan de här två materialen och se hur pedagogerna upplever att arbeta med dem. Våra skolor är inte unika som arbetar med de här programmen, många skolor i Sverige har i flera år arbetat med social och emotionell träning med hjälp av olika program. Vi tänker inte ge en presentation av alla program då vi har valt att koncentrera oss på de två som vi har kommit i kontakt med under vår VFU. Om läsaren är intresserad av att ta fram information om andra program nämner vi här ett par stycken som vi vet att skolor arbetar med i Sverige. De är följande; Stegvis, EQ-pärmar, Projekt Charlie samt material från Argument förlag.

Relevans för läraryrket

Arbetet med värdegrunden i skolan samt social och emotionell träning utgör en viktig del i skolans dagliga verksamhet. Som vi påpekade i förra stycket, finns det en hel del olika program att följa eller ta stöd av för pedagoger samt övrig personal på skolorna. Vi är nu inne på sista terminen respektive näst sista terminen på vår lärarutbildning och känner att det här är ett ämnesområde som har saknats i vår utbildning. Vi ville veta mera och även förbereda oss innan vi börjar vårt arbete som pedagoger. Vi har även under vår verksamhetsförlagda utbildning, samt under kortare vikariat på olika skolor upplevt, att arbetet med social och emotionell träning sker på varierande sätt. Det beror på vilken skola vi har varit på men vi har även upptäckt en stor variation oavsett program, i utformningen som görs av pedagogerna. En del klasser har aktivt arbetat med värdegrunden samt social och emotionell träning medan det kommit i skymundan i andra klasser. Vi hoppas att vårt arbete med den här uppsatsen ska utveckla kunskap samt ge tips på hur vi kan arbeta med social och emotionell träning på skolorna som är våra framtida arbetsplatser.

Syfte och problemformulering

Vårt syfte med den här studien är att försöka skapa en djupare förståelse för hur skolan kan arbeta med sociala och emotionella frågor. Vi frågar vad som krävs av oss som pedagoger och av skolledningen för att få elever att känna sig trygga i sig själva. Som vi nämnde i inledningen är ett av skolans uppdrag bland många andra att främja elevers förståelse för andra människor. Kan vi genom olika arbetssätt och med olika material få elever att utvecklas socialt och emotionellt? Vi ska även undersöka hur lärarna ser på att arbeta med social och emotionell träning som eget ämne.

Frågeställningar:

- Vilket material kan man använda sig av i arbetet med social och emotionell träning i skolan?
- Vilka förutsättningar krävs för att lyckas med social och emotionell träning?
- Ska social och emotionell träning vara ett eget ämne på schemat eller ska det genomsyra hela verksamheten?
- Varför har social och emotionell träning blivit så aktuellt idag?

Definition av centrala begrepp

Här nedan definierar vi de begrepp som vi kommer att använda i vår studie.

Pedagog: Alla personer som arbetar i skolan och har en utbildning inom pedagogik till exempel fritidspedagog, lärare och förskolelärare.

Lions Quest och Livsviktigt: Program framtagna för arbete med social och emotionell träning. Birgitta Kimber använder sig ofta av förkortningen SET då hon ofta nämner sitt material och utbildning av pedagoger för SET.

SET: Är en förkortning av social och emotionell träning. Vi använder denna förkortning som ett paraplybegrepp för allt som handlar om social och emotionell träning i skolan. Alltså ingår både *Livsviktigt* och *Lions Quest* i SET. Vi har därför använt oss av förkortningen i våra intervjufrågor.

Begreppsbeskrivning

Social kompetens

Social kompetens tillhör psykologins begrepp och det är ett svårt ord att definiera, antingen kan definitionen bli för snäv eller för vid vilket leder till att begreppet inte behåller sin egentliga innebörd. Vi har valt att använda oss av Terje Ogdens definition. Enligt Ogden (*Skolans mål och möjligheter*, 2005) kan social kompetens förklaras på tre nivåer; personnivån, transaktionsnivån och på resultatnivån. Ogden menar följande:

” Social kompetens består för det första av personliga färdigheter och förmågor som gör det möjligt att lyckas på det sociala området. Det handlar om basfärdigheter som grundläggande förutsättningar för effektiv social interaktion, till exempel social perception och förmåga att se olika perspektiv. För det andra är det en förutsättning att de här erfarenheterna används på ett kompetent sätt i interaktion med andra, så att barnet lyckas socialt och når sina sociala mål. Det är därför nödvändigt att förstå och vara öppen för miljöns kulturella och ekologiska

kännetecken. Det handlar med andra ord om kompetent bruk av generella färdigheter för att lösa uppgifter och täcka in sociala behov i olika situationer. För det tredje är social kompetens målinriktad. Det vill säga att barn försöker uppnå vissa sociala mål i den enskilda situationen, till exempel att få vara med i gruppen, att bli accepterad eller övertyga en samtalspartner ” (2005:74-75).

Nilsson (2001:63) har gjort en sammanfattning över hur Ogden definierar social kompetens. Hon skriver att det handlar om ett antal färdigheter som vi inte bara ska lära oss utan vi måste även lära oss hur vi ska använda dem. Färdigheterna är följande: *att ha förmåga till empati och inlevelse, och att kunna hävda sig och stå för sig och sina åsikter.*

Emotionell intelligens

Begreppet emotionell intelligens har skapats av två forskare på Yale Universitet i USA, Peter Salovey och John D. Mayer (1997, *What is emotional intelligence?*) Deras definition av att vara emotionellt intelligent innebär att man har en förmåga att använda sina känslor på ett användbart sätt i nya situationer.

Daniel Goleman, doktor i psykologi har skrivit boken *Emotional Intelligence* (1995) där han anser att emotionell intelligens är egenskaper som självkontroll, social skicklighet, entusiasm, tålmod, medkänsla och förmåga till självmotivation. Vidare diskuterar han att egenskaperna inte är biologiska och därför kan de läras in. Viktigt dock enligt Goleman är att inläringen sker tidigt, han rekommenderar därför att ett ämne där barn tidigt får lära sig att hantera känslor samt få känslor att samverka med intellektet införs i skolan(1995).

Det är deras (Salovey, Mayer och Goleman) forskning Birgitta Kimber baserar sina studier på. Kimber (2004) beskriver att känslor kan påverka en person men det gör inte att denna är intelligentare i den traditionella bemärkelsen. Hon skriver vidare att emotionell intelligens är att förstå sina egna tankar och andras känslor och man ska tydligt skilja emotionell intelligens från personers personlighetsdrag till exempel att vara blyg eller utåtriktad. Emotionell intelligens innefattar att en person har en förmåga att uppleva, värdera och uttrycka känslor, att ha känslor tillgängliga och/eller kunna utveckla känslor för att främja emotionell och intellektuell tillväxt (Kimber, 2004:9-10).

Enligt Kimber har Mayer och Salovey beskrivit den emotionella intelligensen i ett schema som är uppbyggt runt fyra delar, att uppleva, värdera och uttrycka känslor, att underlätta tänkande med hjälp av känslor, att förstå och analysera känslor, att använda känslomässig kunskap, att reglera känslor genom reflektion för att främja emotionell och intellektuell tillväxt. De här förmågorna utvecklas med åren hos varje person och det utvecklas olika snabbt. Utvecklingen är en psykologisk process först kommer enklare förmågor som med tiden kan komma att utvecklas (Kimber 2004:10-11).

Sammanfattningsvis kan emotionell intelligens förkortas till fem förmågor enligt Salovey och Mayer; att ha kontakt med sina känslor, att kunna hantera sina känslor, att kunna motivera sig själv, att kunna uppfatta känslor hos andra samt att skapa och bevara relationer (Salovey, P & Mayer, J (1997).

Brist på emotionell intelligens kan leda till att man kan få svårt för att definiera sina känslor, det kan i sin tur leda till att man fattar fel beslut vilket kan bidra till negativa konsekvenser av ens handlande. På hemsidan för SET går att läsa:

”De som är känslomässigt intelligenta kan styra sina liv, och de kan påverka andra människor. De som inte är känslomässigt intelligenta upplever sig ofta som offer; de hamnar i situationer som de inte rår på” (<http://www.set.st/set.htm>).

Empatibegreppet

Ordet empati härstammar ifrån grekiskan och betyder inkännande. Empati har i huvudsak två innebörder, den första betonar förståelsen för hur andra människor känner och den andra pekar på den intellektuella uppfattningen om en annan persons känslor. När vi talar om empati i vardagen betyder det att kunna se vad andra känner och på vilket sätt de uttrycker sina känslor (Wennberg, 2000:45-46).

I en intervju i boken *Livskunskap, det goda samspelet-går det att lära ut?* (2001) från Allmänna Barnhusets konferens där ämnet Livskunskap diskuterades menar författaren Agneta Nilsson att Kimber definierar ordet empati på följande sätt:

” . . . att försöka förstå och leva sig in hur andra människor tycker och tänker, att vara medveten om att människor tycker och tänker olika; vara intresserade av andras bekymmer och glädjeämnen; att kunna lyssna aktivt, känna igen och möta andras behov; se andras möjligheter och att stötta dem, kunna möta andras outtalade behov, kunna förstå det som ligger bakom vad någon känner ” (Nilsson, 2001:38).

Hjärnans funktion

Vi har valt att ta upp hjärnans funktion då vi anser att det är viktigt att även se på känslor ur ett neurobiologiskt perspektiv vilket bekräftas av exempelvis Kimber (2004). Vi ville ta reda på vilka områden i hjärnan känslor hör hemma och hur det utvecklas hos barn och ungdomar.

Hjärnan är uppdelad i olika delar, känslornas huvudsäte heter det limbiska systemet. Den här platsen i hjärnan spelar en viktig roll för att reglera känslor och för att lagra känslomässiga minnen. Det limbiska systemet består av thalamus, hypotalamus, hippocampus och amygdala. Thalamus är hjärnans mittpunkt och det är här intryck och känslor tas emot för att sedan slussas vidare. Amygdalas är hjärnans funktion gällande levnads- och känslaintryck. Amygdalas är kroppens larmsystem, denna plats kontrollerar att inget avvikande kan komma att hända eller om det finns något vi behöver vara rädda för. I amygdalan lagras minnen som kan komma att finnas med hela livet, enligt Kimber.

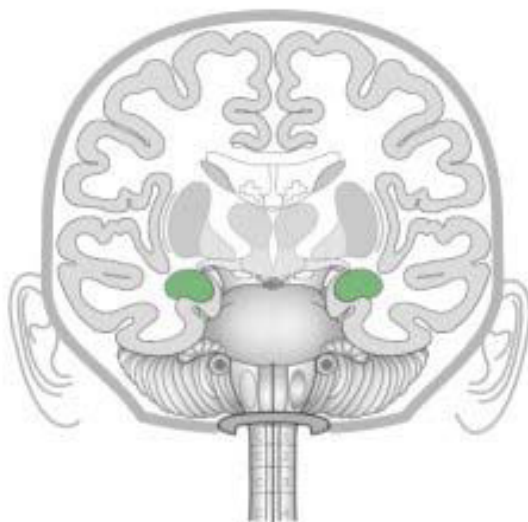

Fig 1 Här syns den mandelformade amygdalan (grön) i utskrift mörkgrå. Överst syns den veckade hjärnbarken. Bilden hämtad från <http://cns.sahlgrenska.gu.se>

När amygdala känner igen något kan en person reagera oförutsägbart och utan förnuft. Känslan tar överhand och man reagerar blixtnabbt på något man inte hinner tänka igenom, vilket ibland leder till att det blir fel. För att kunna bryta mönster i hjärnan krävs träning, det räcker inte med att förstå vad som är rätt, utan det behövs upprepade övningar för att lära hjärnan vad som krävs (Kimber, 2004:18-20).

Hjärnas frontallob är en samarbetspartner till amygdala. I frontalloben regleras känslor och det är i den här delen där känslors uttryck kontrolleras. Människor med skador i frontalloben har visat sig ha svårt att fungera socialt och uttrycka känslor men befinner sig däremot på en normal intelligensnivå. Känslomönster som lärs in i tidig ålder kan komma att vara svåra att ändra på.

En synaps är ett kontaktställe mellan våra nervceller i hjärnan, det är genom en överproduktion av dessa som hjärnan utvecklas. Synapser i hjärnan bildar känslomönster och de inlärda mönstren försvinner aldrig. Det går dock att lära sig nya känslomönster, för att förändra och skapa nya bättre fungerade mönster krävs att man övar in dem om och om igen. Så småningom lär sig förhoppningsvis hjärnan att använda sig av det nya mönstret (Kimber, 2004:23-24).

Beskrivning av *Livsviktigt*

SET är en förkortning av social och emotionell träning. Det material som Birgitta Kimber har arbetat fram i Sverige heter, som nämnts *Livsviktigt* för grundskolan samt *Livskunskap* för gymnasieskolan. Tanken med programmet är att eleverna ska tränas i fem områden som successivt stiger i svårighetsgrad allteftersom. Områdena är följande; att hantera sina känslor, självkännedom, motivation, empati samt social kompetens. Det finns en elevbok med lärarhandledning för varje skolår samt Storböcker för de yngre barnen. För mer information om litteratur och hur undervisningen är upplagd hänvisar vi till <http://www.set.st/litt.htm>. Priset för utbildning varierar beroende på om det är Birgitta Kimber som leder utbildningen eller om det är en av henne certifierad utbildare. För exakta priser besök http://www.fhi.se/templates/fhischoolpage___8486.aspx.

Som tidigare påpekats har USA länge arbetat med olika sociala och emotionella projekt. Undersökningar har visat att resultaten av arbetet med projekten bland annat har lett till ett bättre uppförande hos eleverna, ökad förmåga att handskas med ängslan och oro, ökad förmåga att lösa konflikter mellan personer samt minskat kriminellt beteende (Solomon, Watson, Battistich, Schaps & Delucci, 1992; Greenberg, Kusche, Cook & Quamma, 1995, Elias 1997). På hemsidan för SET diskuteras lämpligheten av att översätta och använda program som i USA har varit framgångsrika utan att ta hänsyn till kulturella skillnader både inom skolan och samhället. Det finns tyvärr inga liknande undersökningar som är gjorda här i Sverige, därför utgår man från det resultat som har visats i USA (<http://www.set.st/bakgr.htm>).

På hemsidan för SET står det att programmet som finns i Sverige i stora drag är grundat på de metoder som preventionsforskarna och professorerna i psykologi Maurice Elias och Roger Weissberg menar ger bättre resultat än andra i social och emotionell träning. Metoderna är ”modellering, rollspel, positiv förstärkning, samt skapandet av meningsfulla möjligheter att pröva sina färdigheter på riktigt, inte bara i ett skolsammanhang utan också utanför skolmiljön, till exempel i hemmet” (www.set.st/gmfr.htm). Därför är det viktigt att föräldrarna regelbundet informeras om arbetet med SET, exempelvis genom veckobrev och att eleverna får läxa där de olika momenten tränas med föräldrarnas hjälp.

Beskrivning av *Lions Quest*

Lions Quest är ett annat projekt som introducerades i Sverige 1987. Drygt 26 000 lärare har gått en utbildning för att sedan arbeta med materialet som heter *Tillsammans*. Introduktionskursen för lärarna pågår under två dagar. *Tillsammans* är det svenska namnet, materialet är ursprungligen amerikanskt och har direkt översatts till svenska. Läromedlet *Tillsammans* är framarbetat för att uppmuntra och stärka elevers positiva beteende. Läraren utgår från en lärarhandledning som de får vid utbildningstillfället från Lions. Läromedlet är uppbyggt för att skapa en miljö som erbjuder:

1. Förväntningar på lämpligt uppförande
2. Tillfällen för ungdomar att öva lämpligt uppförande
3. Vuxna som bryr sig om
4. Förutsägbarhet, däribland konsekventa regler och förväntningar
5. Samverkan ungdomar och vuxna och ungdomar emellan
6. Fysisk och känslomässig trygghet
7. Förstärkning av positiva beteenden, t ex många olika slags belöningar och erkännanden

Lions är en hjälporganisation som startade i USA i början av 1900-talet. Lions är den största finansiären till programmet *Tillsammans*. Att gå en kurs för pedagoger i Sverige kostar mellan 2200-2800 kronor. Att ha en kurs för pedagoger där antalet är mellan 15-35 stycken kostar 42000 kronor. Efter att ha läst om *Lions Quest* och studerat materialet kan vi se att vissa delar av programmet har en stark betoning i hur man skall arbeta med barnen så att de får ett lämpligt uppförande. Programmet beskriver inte hur man skall stärka barns psykiska ohälsa (<http://www.lions-quest.se/>).

Tidigare forskning

KASAM- Känsla Av SAMmanhang

Aaron Antonovsky (1923-1994) var en Israelisk forskare och professor i medicinsk sociologi. Begreppet KASAM utvecklades under 1970-talet då han forskade på Israeliska kvinnor som genomgick klimakteriet. En stor del av dessa kvinnor hade tidigare suttit i koncentrationsläger och Antonovsky fann i sin studie att dessa kvinnor även fast de varit med om något traumatiskt hade en god psykisk hälsa. Han valde att efter denna studie att arbeta vidare med dessa kvinnor och andra som alla hade en gemensam nämnare att de hade varit med om något trauma. Antonovsky var intresserad av hur kvinnorna såg på sitt liv och hur de upplevde sin livssituation. Han ville finna svaret till hur människor som gått igenom något så traumatiskt ändå kunde förbli friska och i vissa fall vidareutvecklas som människor (*Hälsan mysterium*, 1991:71). Antonovsky kom fram i sin studie att de tre viktigaste delarna i KASAM var: *Begriplighet*: Hur människan upplever sitt liv som begripligt i stället för slumpmässigt. *Hanterbarhet*: Hur hög grad av resurser (t.ex., make/maka, lärare, läkare etc.) en människa tror sig ha för att klara av yttre påfrestningar. *Meningsfullhet*: Det innebär om individen känner att livet har en känslomässig innebörd, om den anser att de problem man möter på vägen i livet är värda att lägga energi på, för att man ser det som en utmaning och inte som en börda.

Med ett stärkt KASAM anser Antonovsky att människan har lättare att hantera stressande situationer, dessa individer mår bättre och har en starkare tilltro till sina egna resurser att klara av livets motgångar (Kimber, 2004:27-28).

En av skolans uppgifter är att ge varje elev rätt att utvecklas under de förutsättningar de har. Skolan ska skapa förutsättning så elever trivs, lär sig och utvecklar skyddande faktorer på individ-, kamrat- och skolnivå. För att öka barns KASAM utvecklar man deras möjligheter till ett bättre liv enligt Kimber (2005: 22).

Risk och skyddsfaktorer

Barn kan påverkas av olika risk- och skyddsfaktorer. Dessa beskrivs i Kimbers bok *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens* (2004:26) på olika nivåer:

- *På individnivå* kan nämnas: bråkighet, koncentrationssvårigheter, tidig drogdebut, problem med skolarbete, skolk, utanförskap samt aggressivt och utagerande beteende.
- *På familjenivå* kan nämnas: inkonsekvens i uppfostran, psykisk sjukdom, bråk, kriminalitet eller missbruk inom familjen, att föräldrar visar lite intresse för sina barn och att de har en tillåtande attityd till ungdomars användande av droger.
- *På kamrat nivå* kan nämnas: kamratproblem under skolåren 1-6, umgänge i asociala kretsar eller med kamrater som använder droger.
- *På skolnivå* kan nämnas: otrivsel, låg kunskapsnivå, oordning, brist på struktur och låga förväntningar på eleverna från skolpersonalens sida.

- *På samhällsnivå kan nämnas:* tillgänglighet till droger, ett bostadsområde som präglas av stor arbetslöshet, fattigdom, hög kriminalitet och segregation.

Om det bara föreligger en riskfaktor är chansen liten till att det kan gå snett i livet. Har ett barn två riskfaktorer i sitt liv ökar risken däremot fyra gånger för att det ska gå illa. Ett sätt att motverka psykisk ohälsa hos barn är att minska riskfaktorerna i deras omgivning, tex genom att förändra föräldrars attityd mot alkohol. Att stärka barns skyddsfaktorer är ett bra sätt att minska riskfaktorer enligt Kimber. Detta kan ske genom att man arbetar med social och emotionell träning med hjälp från olika program. Skyddsfaktorerna kan hjälpa till att neutralisera riskfaktorerna, så som riskfaktorerna beskrivs på olika nivåer gör även skyddsfaktorerna (Kimber, 2004:26)

- *På individnivå kan nämnas:* social kompetens, hög intelligens, stark KASAM, och god emotionell stabilitet.
- *På familjenivå kan nämnas:* en stödjande familj där förväntningar på barnet är tydliga och uttalande och där föräldrarna har en bra relation till sina barn och god insyn i vad barnet gör utanför hemmet på grund av att barnet självt väljer att berätta samt en familjesituation präglad av tillit och med en kärleksfull relation mellan barn och föräldrar.
- *På skolnivå kan nämnas:* god social ordning, ett gott socialt och emotionellt klimat, tydlig skolledning, förväntningar på att eleverna ska klara målen samt skickliga pedagoger som kan väcka intresse och leda en grupp.
- *På kamrat och omgivningsnivå kan nämnas:* att ha en organiserad fritidsaktivitet, att kunna skapa och behålla relationer samt att ha kontakt med en vuxen (någon annan än föräldrarna) som är en viktig person i ens liv.
- *På samhällsnivå kan nämnas:* en utvecklad välfärdsstat.

Terje Ogden

Terje Ogden är forskare och professor i pedagogisk psykologi i Norge. Han har gett ut ett antal böcker inom området social kompetens och han har även på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut skrivit rapporten *Skolans mål och möjligheter* (2005). Han deltar även i en intervju med Agneta Nilsson (2001) från Allmänna Barnhusets konferens där ämnet Livskunskap diskuterades.

I en intervju med Nilsson (2001:58-59) argumenterar Ogden för att en social läroplan ska införas i skolan. Han menar att i skolan vill vi lära ut social kompetens, men det finns så mycket annat som det konkurrerar med, bland annat den starkes rätt och manipulationsmöjlighet. För att ge arbetet med social och emotionell träning en legitimitet, krävs det att det skrivs in i läroplanen. Vidare anser han att en kursplan för social kompetens med mål och vad som ska ingå ska tydliggöras. Det är viktigt att varje skola sedan får anpassa den utifrån sin verksamhet och barnens behov. Läroplanen ska finnas från förskolan upp till

skolans slut eftersom det är viktigt med kontinuitet. I intervjun med Nilsson säger Ogden följande:

”Minst en timme i veckan ska de ha strukturerat arbete under hela skoltiden. De kan läsa, dramatisera, se film, läsa litteratur, arbeta med situationer från skolvardagen, öka medvetenheten och ges möjlighet att reflektera” (Nilsson, 2001:56).

Ogden säger även att han anser att empati är en kognitiv process och något som vi alla kan träna upp. Han menar att barn har en empatisk förmåga, men en del barn är mer empatiska än andra. Med det hänvisar han till, precis som det finns en naturlig variation i intelligens så finns det en variation i empati. Ogden berättar vidare att det som vi vuxna ofta anser vara brist på empati handlar om att barnet inte har lärt sig hur de ska aktivera den och därför kan de heller inte till fullo utnyttja sin empatiska färdighet.

Vidare diskuterar Ogden den ökande oron bland pedagoger gällande de inåtvända och tysta eleverna, i intervjun med Nilsson (2001). Han lyfter fram följande:

”Kanske ett större problem än barns utagerande och aggression är att vi ser en ökning av barn som är deprimerade, ensamma, isolerade och utan tro på framtiden. Dessa barn har ingen social kompetens, de behöver färdigheter och stimulans för att komma ut ur sin ensamhet” (Nilsson, 2001:48)

Det framkommer att forskning har visat att arbete med social och emotionell träning visar störst effekt hos den här gruppen av barn och ungdomar. Ogden (Nilsson 2001:54-55) berättar vidare att forskning även har visat att för de utagerande barnen krävs det fler insatser än att endast lära dem sociala färdigheter. De här barnen och ungdomarna lär sig exempelvis mycket av arbetet med social och emotionell träning. Problemet är att den här gruppen har ett starkt inlärt beteende som de automatiskt faller in i när de hamnar i konflikter. Detta kan hänvisas till hur känslomönster bildas i hjärnan av våra synapser och som vi tidigare har nämnt krävs det kontinuerlig träning för att en ny inläring ska ske.

Zackari och Modigh

Vi anser att det är av stor vikt att i vår uppsats även presentera att det finns röster som ställer sig negativa till att göra arbetet med värdegrunden samt social och emotionell träning till ett eget ämne. I *Värdegrundsboken, om samtal för demokrati i skolan* (2002) motsätter sig några författare idéerna om att göra arbetet med värdegrunden till ett eget ämne.

Zackari och Modigh (2002:89-91) menar att det står i Lpo94 att värdegrunden ska genomsyra all verksamhet i skolan. Genom att göra arbetet med värdegrunden till ett eget ämne motsätter man sig därmed själva grundtanken då det handlar om ett förhållningssätt som ska sätta sin prägel på all verksamhet i skolan.

De anser att det finns en risk med att göra värdegrunden till ett eget ämne som är schemalagt och därmed även tidsbegränsat. De diskuterar även risken med att arbetet med värdegrunden då blir ett ansvar för några få pedagoger och de som lämnas utanför känner sig heller inte längre ansvariga och medverkande till att bidra till arbetet med värdegrunden.

Zackari och Modigh tror istället på att när behov av samtal uppstår ska tid ges oberoende av vilket ämne som just då finns på schemat.

”För att värdegrunden skall kunna genomsyra all verksamhet i skolan måste tid ges till kommunikation, dels inom ramen för varje ämne, dels i aktiviteter utanför klassrummen beroende på när frågorna kommer upp och i vilka sammanhang. Värdegrundsfrågor kan mycket väl komma upp inom de allra flesta ämnen, under förutsättning att pedagogerna inbjuder till sådana diskussioner” (2002:91).

Vidare understryker de att arbetet med värdegrunden, samt social och emotionell träning inte är något som endast ska utföras på några enstaka lektioner och därav tro att problemen är lösta. De menar att det istället handlar om på vilket sätt skolans verksamhet är utformad, relationerna mellan pedagoger och elever samt klimatet som råder på skolan. Det handlar om vilka möjligheter som ges till möten och samtal mellan pedagoger och elever och om tillfällen tas och utnyttjas till att utveckla och bygga på de sociala relationer som redan existerar. De skriver att de skolor som har kommit långt i sitt arbete med värdegrunden har integrerat norm- och värdediskussioner i den dagliga verksamheten. De avslutar sin diskussion med följande meningar:

”Arbetsmiljön i den omedelbara skolvardagen ger de rikaste tillfällena att arbeta med normer och värdegrunden. Värdegrunden kan därför enligt vår mening inte reduceras till att jämföras med kursplaneämnen ” (2002:91).

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94) står det följande i skolans värdegrund och uppdrag (kap 1):

”Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten. Ingen i skolan skall utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.” (Lärares handbok, 2004:9)

Skolan skall sträva efter att varje elev

- utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde,
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att bistå andra människor,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen (*Lärares handbok*, 2004:13-14).

Under riktlinjer står att alla som arbetar i skolan skall

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,

- i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor,
- aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och
- visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt (*Lärarens handbok*, 2004:14).

Det framgår väldigt tydligt att arbetet med värdegrunden samt social och emotionell träning ska genomsyra all verksamhet och att ansvaret ligger på alla som arbetar i skolan. Det framgår inte hur, var eller när arbetet ska ske, utan ansvaret läggs på de verksamma inom skolan.

Lärarens uppgift enligt styrdokumentet

- klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet,
- öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem,
- uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling,
- tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen och
- samarbeta med hemmen i elevernas fostran och därvid klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och för samarbete (*Lärarens handbok*, 2004:14)

Riktlinjerna är som vi tidigare nämnt, tydliga i vad som ska behandlas. I Lpo94 står det att skolan ska medvetet och aktivt inverka på att eleverna utvecklar vårt samhälles gemensamma värderingar samt att öva på dem under skoltid. Det vi söker är en snävare definition av hur, var och när arbetet med värdegrunden samt social och emotionell träning ska utföras. Det framgår att det ska genomsyra all verksamhet och att ansvaret ligger hos alla som arbetar inom skolan. Det framgår däremot inte om ansvaret tas och delas av alla, eller kan det vara så att det läggs åt sidan på grund av allt annat som ska hinnas med?

I Lpo94 betonas även vikten av att all undervisning ska utgå ifrån ett demokratiskt förhållningssätt där elevernas påverkan i undervisningen ska lyftas fram. Eleverna ska tränas i ett demokratiskt förhållningssätt och i Lpo94 framgår att skolans uppgift bland annat är att förmedla och förankra de grundläggande värdena som vårt samhälle är utformat efter.

Metod

Val av metod

Kvalitativa metoder

Då vårt syfte är att undersöka ett antal personers erfarenheter av arbete med social och emotionell träning i skolan finner vi att den lämpligaste datainsamlingsmetoden är kvalitativa intervjuer. Kvale (1997, *Den kvalitativa forskningsintervjun*) förklarar att värdet av den kunskap som skapas under kvalitativa intervjuer är beroende av i vilket sammanhang som den ingår i och hur denna kunskap används. Vi vill genom våra intervjuer förstå hur intervjupersoner arbetar och hur de upplever sitt arbete med social och emotionell träning samt utifrån deras perspektiv bygga en kunskap om denna företeelse. Samtalet förklarar Kvale, är viktigt för människor då det är genom det vi lär känna andra människor i vår omgivning, till exempelvis deras levnadssätt och erfarenheter (1997:66,).

Vi har alltså valt att bygga vår undersökning på kvalitativa intervjuer. Då vi anser att det är ett bra sätt för oss att få fram den information vi behöver för att besvara våra frågeställningar. Tanken med våra intervjuer var att genomföra dem på ett strukturerat sätt, där frågorna var nerskrivna i en förbestämd ordning. I praktiken, då intervjuerna utfördes, frångicks den bestämda frågeordningen till viss del då svaret på en fråga ledde fram till en ny fråga eller en fråga längre ner i frågelistan. Vi kunde naturligtvis ha avbrutit intervjun när frågorna inte besvarades i den ordningen vi listat dem, men vi lät istället samtalet flyta naturligt. Huvudsaken var att varje fråga besvarades. I efterhand kan våra intervjuer beskrivas som till viss del semistrukturerade (Stukat, 2005:38-39).

Kvale skriver att en forskningsintervju är en specifik form av ett samtal som kan utformas på tre olika sätt. Han menar att dessa former av samtal kan ses som ett samspel av reflektion genom ett muntligt utbyte av känslor, iakttagelser, åsikter och idéer. Det första är vardagslivets spontana samtal, där uppmärksamheten riktas mot samtalsämnet, där samtalets syfte och struktur har mindre betydelse. Det spontana samtalet fokuserar på dynamiken som finns mellan intervjupersonen och intervjuaren, där det finns en kritisk uppmärksamhet på vad som sägs under samtalet. Det andra samtalet kallas den professionella intervjun som exempelvis kan handla om rättslig utfrågning, anställningsintervju, terapeutisk intervju eller forskningsintervju. Den har särskilda syften och strukturer med systematiska frågetekniker samt särskilda sätt att reflektera över samtalets syfte och struktur. Den professionella intervjun handlar oftast om en ensidig utfrågning från forskarens sida. Det tredje och sista samtalet Kvale beskriver är den filosofiska diskursen där parterna befinner sig på jämställd nivå och de ifrågasätter logiken i varandras frågor och svar där de funderar över den sanna kunskapen. Det filosofiska samtalet söker sanningen genom en argumenterande diskurs. I vardagssamtalet och i den filosofiska dialogen befinner sig intervjuaren och informanten på en jämställd nivå, till skillnad mot det professionella samtalet (Kvale, 1997: 73-75). Vi förhåller oss kanske närmare den filosofiska diskursen men med inslag av vardagslivets spontana samtal.

Kvale använder sig av flera aspekter för att beskriva den kvalitativa forskningsintervjuns förståelseform. När man talar om livsvärld vill forskaren förstå och beskriva det som informanterna upplever i sin livsvärld. Med detta vill forskaren försöka tolka det som sägs och

hur det sägs för att få en djupare förståelse och få en bättre beskrivning av informantens livsvärld. Mening innebär att intervjuaren försöker tolka mening hos centrala ämnen i den intervjuades värld, intervjuaren tolkar mening i det som sägs och hur det sägs. När det talas om det kvalitativa söker intervjuaren kvalitativ kunskap. Det deskriptiva används för att få så många beskrivningar som möjligt av den intervjuades livssituation (Kvale, 1997:88).

Det specifika beskriver specifika situationer och handlingar och inte allmänna åsikter. Förutsättningsmedvetande innebär att det är viktigt att intervjuaren är öppen för både det som sägs och det som inte sägs. Det här är den metod som vi har använt oss utav i denna studie och är kopplade till de frågeställningar som ingår i syftet. Mångtydighet innebär att den intervjuades uttalanden kan ibland vara mångtydiga och spegla motsägelserna i den värld hon lever i menar (Kvale, 1997:92).

I en intervju kan den intervjuade få nya insikter och komma att förändra sin beskrivning av eller uppfattning om ett visst tema. Beroende på intervjuaren kan den intervjuade ge olika uttalanden om samma tema vilket beror på deras skiftande känslighet för och kunskap om ämnet. Den kunskap som skapas under en intervju sker genom det mellanmänniska samspelet i situationen. En intervju som är väl genomförd kan vara både ovanlig och berikande för den intervjuade menar Kvale och denne kan vinna ny insikt om sin livssituation (Kvale, 1997:99). En intervju utgör en social situation där informanten och intervjuaren möts för att samtala. Den främsta uppgiften för intervjuaren är att få informanten att berätta om det specifika ämnet (Kajiser och Ölander 1999:59).

Metodkritik

Stukat menar att en semistrukturerad intervju ger möjlighet att komma längre och nå djupare (2005:38-39). Bandspelningar under en intervju erbjuder en mer permanent och fullständig dokumentation av vad som sägs under intervjun. Detta kan vara till hjälp om andra forskare vilja kontrollera informationen (Descombe, 2000: 145)

Data som samlas in med hjälp av intervjuer är tidskrävande, transkribering och upprepande genomläsningar tar tid vilket gör att det inte under en begränsad tid kan göras många intervjuer (Stukat, 2005:63). Bandspelare under en intervju kan få informanten att känna sig obekväma, forskaren bör därför försöka att gå varsamt fram då bandspelare skall användas (Descombe 2000:146).

Stukat har förklarat att giltighet innebär att en forskare verkligen undersöker det som är avsett att undersökas, och tillförlitlighet hänför sig till resultatets konsistens. Vid intervjusammanhang beror tillförlitlighet på om vi som forskare har använt ledande frågor vid intervjuerna, kvaliteten på utskriften av intervjuerna samt kontrollen av analysen som gjorts (Stukat, 2005: 125,130).

Tolkningsram

Det hermeneutiska perspektivet

Vår uppsats ligger inom den kulturvetenskapliga ramen och vårt val av metod innebär att vi använder oss av det hermeneutiska tolkningsperspektivet. Det innebär att vi i vår intervjustudie tolkar det som redan är tolkat. Vi som samhällsforskare kan inte bortse ifrån de sociala aktörernas tolkningar av sig själv och andra. (Gilje & Grimen, 2004:179) De sociala aktörernas tolkning på samhället är därför inte alltid korrekt och det är något som vi måste ha i åtanke.

”En grundtanke inom hermeneutiken är att vi alltid förstår något mot bakgrund av vissa förutsättningar. Vi möter aldrig världen förutsättningslöst. (Gilje & Grimen, 2004:183)

Inom hermeneutiken försöker forskaren inte bearbeta forskningsproblemet bit för bit eftersom helheten är det viktiga för att skapa en bra förståelse. Helheten ställs i relation till delarna för att angripa forskningsobjektet (Patel, Davidsson, 1999:26-27).

Vi människor använder dock alltid, mer eller mindre medvetet, tolkningar för att orientera oss i tillvaron. Därför är det viktigt att forskare skiljer mellan vardagligt och vetenskapligt tolkande. Den hermeneutiska forskningsansatsen utgör ena ytterligheten av ett kontinuum där orsaksförklarande och förutsäggande studier finns vid den ena polen och tolkande studier vid den andra. Däremellan återfinns olika beskrivande metoder, kvalitativa såväl som kvantitativa (Malten, 1997: 168). Hermeneutiken är dock inget nytt påfund. Den fanns långt före den naturvetenskapliga revolutionen, och vikten av en historisk medvetenhet betonas starkt inom hermeneutiken (Halvorsen, 1992:78).

Forskarrollen i hermeneutisk ansats är öppen, subjektiv, det finns ett subjekt. En subjekt relation mellan forskaren och intervjupersonen, en närhet, en ömsesidig tillit och förståelse. Forskaren kan komma in personen på livet och sätta sig in personens situation och se världen från dennes horisont. Genom denna metod vill man framförallt studera mänskliga livet i sin helhet, det går via känslor, attityder, värderingar, intentioner, kultur- och livs frågor. Språket och livsytringarna ger forskaren möjlighet att förstå och tolka den mänskliga tillvaron. Hermeneutikerna anser att för att undersöka människan och samhället bör man använda sig utav kvalitativa metoder och inte kvantitativa och statistiska metoder som används av positivisterna (Gilje och Grimen, 1999:25-27).

Förförståelse

Gilje och Grimen förklarar att förförståelse är väldigt viktig för hermeneutiken som tolkande ansats. De menar att det vi förstår grundar sig på en redan existerande förförståelse, vilket kan förklaras som att vi kan inte förstå något utan att redan ha förstått. Förförståelsen är det som sätter igång processen att söka förståelse, utan förförståelsen hade vi inte haft någonstans att börja, dessutom är det förförståelsen som ger riktning i vårt sökande och avgör vilken aspekt vi lägger på det som ska undersökas (2004:183). Eftersom vi har haft vår verksamhetsförlagda utbildning på de skolor vi studerar har vi självklart en förförståelse.

Genomförande

Den etiska aspekten

De etiska avgörandena är aktuella under hela forskningsprocessen, hänsyn tas till de etiska frågornas vikt redan från undersökningens början fram till slutrapporten. Undersökningsspersonerna i denna studie har från första samtalet blivit informerade om innebörden av denna undersökning och de har även gett samtycke till sitt deltagande under första samtalet. Vi har även förklarat för de att de när som helst får avbryta och samt att de har rätten att dra sig ur, då detta är frivilligt och de är inte tvungna att delta i något de känner sig osäkra till (Kvale, 1997: 102).

Då denna undersökning berör pedagoger och deras arbete med elevers sociala och emotionella träning dessutom hur de ser på vilket stöd de får från sin skolläring är det väldigt viktigt att konfidentialitet säkras. Under hela forskningsprocessen kommer vi att skydda undersökningsspersonernas identitet från igenkännande (Kvale, 1997:103).

De fyra pedagogerna kommer att ha fingerade namn men även städer, skolor och annat som kan kännas igen kommer att vara fingerade för att i bästa mån ge dessa personer anonymitet. När varje persons berättelse är klar kommer de att få läsa igenom sitt resultat och få godkänna det, dels för att vara säkra på att inga missförstånd har skett men även för att vara säkra på att de anser att vi behållit deras anonymitet.

Alla intervjuer med informanterna spelades in, diktafon användes vid intervjuerna med de fyra pedagogerna och vi gjorde en telefoninspelning med Birgitta Kimber. Vi ville ha alla intervjuer inspelade för att sedan kunna lyssna igenom dem för att i lugn och ro kunna ta till oss vad informanterna hade svarat. Vi ville inte att informanternas information angående social och emotionell träning skulle gå förlorat. Vi valde att inte skicka intervjufrågorna till informanterna då vi ville att svaren skulle komma spontant och inte vara förberett.

Med Birgitta Kimber tog vi den första kontakten via e-mail. Hon föreslog då en telefonintervju vilket vi ansåg vara lättast eftersom hon befinner sig i Stockholm. Vi frågade denna informant om hon ville vara anonym i intervjun men det ansåg hon inte vara nödvändigt. Det enda krav informanten ställde var att få intervjun skickad då den var transkriberad.

Urval av informanter och undersökningsområde

I vår studie har vi använt oss av personer som vi känner till sedan tidigare respektive en person som vi vet besitter kunskap om social och emotionell kunskap. Vi har valt de här personerna då de är representativa då de arbetat med social och emotionell träning. Urvalet är av subjektiv karaktär det vill säga att de valts ut av oss. Det subjektiva urvalet förklaras som att när en forskare redan har en viss kännedom om de människor eller företeelser som ska undersökas, och forskaren medvetet väljer dessa personer då det anses troligt att just dessa ger mest värdefull data. (Denscombe, 2000:63). Vi har även valt att intervjua Birgitta Kimber som har utformat arbetsmaterialet *Livsviktigt*. Denna informant ansåg vi besitta kunskap om

det området vi undersöker. Vi ville ta reda på varför hon ansåg att det behövdes ett material som var gjort i Sverige och anpassat för svenska förhållanden.

De informanter vi valt ut för intervjuerna kommer från de skolor vi har haft vår verksamhetsförlagda utbildning. Då vi vet att de på skolorna arbetar med social och emotionell träning valde vi ut fyra personer som skulle vara intressanta för vår studie. De här skolorna arbetar dessutom med de två material vi här valt att undersöka.

Av de informanter som vi valde ut på två olika skolor arbetar samtliga med social och emotionell träning men med olika material. Vi ger här en kortare beskrivning om de pedagoger som vi intervjuat.

Pedagogerna som arbetar med materialet Lions quest:

Pedagog 1, Anders:

Fritidspedagog. Är uppvuxen i en mindre stad utanför en storstad. Han har tidigare arbetat med att köra bud innan han som 20åring gick på lärarhögskolan för att utbilda sig till fritidspedagog. Han har arbetat i skolan i 15 år och har varit pedagog på den nuvarande skolan i 5 år. Han har två egna barn och bor utanför en storstads region. Han anser själv att hans största uppgift som fritidspedagog är att arbeta med elevers sociala och emotionella träning.

Pedagog 2, Niklas:

Fritidspedagog. Är uppvuxen i en storstad. Han utbildade sig till pedagog i 20års åldern, han har tidigare arbetat med diverse extraarbeten i affär och på avlastningshem för barn och ungdomar med neuropsykiatriska funktionshinder. Han har arbetat i skolan i 17 år och har arbetat på den nuvarande skolan i 10 år. Han anser att hans utbildning som fritidspedagog har givit han de bästa verktygen för att arbeta med social emotionell träning.

Pedagogerna som arbetar med materialet Livsviktigt:

Pedagog 3, Malin

Utbildad 1-7 lärare. Är uppvuxen i utkanten av en storstad. Hon utbildade sig till lärare direkt efter gymnasiet och fick därefter jobb på skolan där hon har arbetat på i 6 år. Hon har alltid arbetat aktivt med social och emotionell träning och använt sig av olika material.

Pedagog 4, Carolina

Utbildad mental-och undersköterska samt förskollärarytutbildning på Lärarhögskolan Stockholm/Göteborg. Är uppvuxen i storstad. Hon har arbetat på skolan i ca 11 år och arbetar där som resurspedagog. Hon gör även kartläggningar, har individuella samtal samt grupper i social och emotionell träning.

Vi gjorde även en intervju med Birgitta Kimber som är speciallärare, psykoterapeut och utbildare. Hon har skrivit materialet *Livsviktigt* och *Livskunskap* samt ett tiotal böcker inom ramen för social och emotionell träning.

Källkritisk diskussion

Då vi gjort våra intervjuer använde vi oss av informanter som fanns att tillgå på de skolor vi har vår verksamhetsförlagda utbildning. Vi har båda sedan tidigare en arbetsrelation till de människor vi intervjuat, det kan ha medfört en förförståelse som kan ha påverkat tolkningen. Vi anser att vi är relativt oerfarna intervjuare och detta kan ha bidragit till att intervjuerna inte fallit ut som det skulle. Vår oerfarenhet kan ha bidragit till att vi varit styrda i våra intervjuer då vi inte ville att frågor skulle glömmas bort.

Våra två skolor ligger båda utanför en storstad, på skolorna har nästan alla elever svenskt ursprung och föräldrarnas inkomst är högre än medel. På dessa skolor är de sociala problemen inte så stora och detta kan ses som en brist i vår studie då vi tror att om vi intervjuat pedagoger på en skola med större sociala problem hade vi fått ett annat utfall på vår studie. Dock har vårt syfte inte varit att se om det finns skolor där det inte fungerar med social och emotionell träning på grund av sociala problem.

Vi valde att bara intervju två pedagoger på vardera skola vilket gör att vår studie har ringa omfattning. Vi anser att det inte fanns tid till att göra en mer omfattande studie vilket skulle ha gjorts om det fanns mer utrymme.

Vi valde att bara intervju pedagoger och en professionell aktör, Birgitta Kimber. Om vi gjort en mer omfattande studie hade inte bara dessa varit aktuella för intervjuer utan då skulle elever och vårdnadshavare som har erfarenhet av social och emotionell träning i skolan kanske varit föremål för en djupare forskning.

Resultatredovisning

Vi har valt att presentera vårt resultat genom att först presentera informanternas svar. Citat som är kursiva är informanternas svar och de som inte är kursiva är citat från böcker. Därefter kommer en sammanfattning över informanternas svar varav vi följer upp med en analytiskt, jämförande diskussion och slutligen redogör vi för våra slutsatser.

Bakgrund

Social och emotionell träning som ämne har startat av samma anledning på de skolor vi undersökt. Ett direktiv ovanifrån har kommit till båda skolorna. På den ena skolan var det rektorns beslut och på den andra har beslutet fattats av skolchefen som anser att skolan ska börja arbeta med social och emotionell träning som eget ämne. Att arbeta med social och emotionell träning, betraktas inte som något nytt av flera av pedagogerna. Tre av dem har länge arbetat med det men de har då använt sig av andra metoder.

Carolina berättar att de tidigare arbetade med mentortimmen på skolan, men hon tycker att det var oklart vad pedagogerna egentligen skulle göra:

”Det var ju så att många blev osäkra, men gud vad ska jag göra idag? Folk gick ut och spelade brännboll och tittade på film. En del pedagoger arbetade med olika övningar, men slutsatsen är att det inte fungerade bra.”

Anders har jobbat med "Projekt Charlie" som är ett annat program för att arbeta med social och emotionell träning i skolan, men anser inte att det var fantastiskt, men vissa saker tycker han är bra. Han har arbetat med olika värderingsfrågor, men inte lika strukturerat som nu.

Niklas anser att det är hans främsta uppdrag som fritidspedagog att arbeta med social träning och säger: *"Det vi fick var mer ett verktyg för att strukturera arbetet."*

Vilka mål vill eftersträvas med social och emotionell träning?

Birgitta Kimber svarar i vår intervju mycket kort och koncist att målet är: *"Förebygga psykisk ohälsa. Jag ville titta om det gick, och det går."* Som framgår ser hon programmet som framgångsrikt. Anders och Niklas menar att samarbetet mellan olika personer i en klass är ett viktigt mål i skolans verksamhet. Malin finner att arbetet med social och emotionell träning är långsiktigt och att målet är att slippa mobbning, kränkningar och utanförskap. Carolina anser att det är viktigt att arbeta med den förebyggande delen för att förhindra att problem uppstår. I frågan om målen svarar Niklas slutligen: *"Det är att det, att de lär för livet inte just för stunden."*

Hur ofta arbetar man med social och emotionell träning?

Vi frågade pedagogerna om hur ofta de arbetar med de här frågorna på skolan för att få en övergripande blick om hur det fungerar på de respektive skolorna.

Niklas berättar att de jobbar i 60 minuters block en gång i veckan med eleverna i år 2 och 3.

Carolina svarar att arbetet med social och emotionell träning är schemalagt 60 minuter i veckan per klass. En timme kan dock vara för mycket anser hon, därför har hon för de yngre barnen rekommenderat sina kollegor att kanske bara arbeta i 20 minuter och istället dela upp det på två gånger i veckan. Hon menar att pedagogen måste känna av sin grupp och se vad som passar den tidsmässigt. *"Det ska inte ligga någon prestige i att vi ska klara 60 minuter och yes, så slutar vi!"*

Malin som har en åldersintegrerad 3-4 har 40 minuter pass på grund av att det inte gick att lösa rent schemamässigt att få tid till 60 minuter. Hon tycker att det är lagom lång tid för hennes elever.

Detta kan jämföras med Nilsson (2001) som drar följande slutsats från resultatet av sina intervjuer:

" Programmet bör också vara schemalagd och följa en röd tråd. Effekterna är också störst om man arbetar kontinuerligt genom hela skoltiden. Strukturen behöver finnas där för utvecklingens skull, annars kan diskussioner och samtal bli en repetitiv dialog." (2001:66)

Arbetsmaterial

Vi frågade Birgitta Kimber varför hon fick idén att göra sitt material *Livsviktigt* då det redan fanns färdiga program att arbeta med. Kimber säger att hon länge varit intresserad av social och emotionell träning i skolan och att hon efterhand började titta på amerikansk forskning

inom området. Hon begav sig till USA för att närmare undersöka olika arbetsmaterial och hon ville sedan ta ett av programmen till Sverige för att översätta det. Förlaget hon kontaktade ville emellertid inte översätta programmet utan Kimber fick istället en förfrågan om hon ville göra ett eget. Hon ville då skapa ett program som skulle passa den svenska undervisningstraditionen. När det gäller andra program anser Kimber dock att de inte är undermåttliga på något sätt.

”Jag tycker inte att de är dåliga på något sätt, jag tycker de ska finnas lite olika program som man vet är bra, så kan man välja som pedagog. Det finns ju inte bara en engelska bok när man undervisar i engelska till exempel, lärarna kan ju faktiskt välja material utifrån det som passar dem.”

Anders och Niklas berättar exempelvis att de endast arbetar med *Lions Quest* programmet som heter *Tillsammans*.

Carolina däremot svarar att hon utgår från materialet *Livsviktigt*, men att hon har arbetat fram ett eget material med hjälp av andra övningar från andra program. Dessa har hon kommit i kontakt med under sina tidigare erfarenheter från arbete med socialt och emotionell träning. Hon hävdar dessutom att materialet *Livsviktigt* är väldigt dyrt vilket har gjort att de på skolan valt att i stället arbeta på det här sättet.

Malin svarar att hon har fått böckerna och lärarhandledningen till *Livsviktigt* men att hon använder sig av material som Carolina har tagit fram på uppdrag från rektorerna. Hon menar att det är bra att ha flera övningar om man vill arbeta med ett specifikt område, exempelvis känslor som de har arbetat med under terminen. Då kan hon arbeta med det i en längre period.

Ogden (2005:109) skriver att många skolor använder sig av program och material som inte har utvärderats eller som har visat en dokumenterad effekt. Han menar att för att arbetet ska ge resultat måste skolorna använda sig av de program som har en dokumenterad effekt eller att skolorna själv utvärderar sitt arbete på elevnivå.

Det diskuteras även på Statens folkhälsoinstituts hemsida om vikten av att använda sig av evidensbaserade program, det vill säga program som har utvecklats och utvärderats av forskare i skolor samt visat att de ger resultat om de används som de rekommenderas. För mer information om vad begreppet evidens och vad som ligger till grund för evidensbaserade program, se länken bredvid (http://www.fhi.se/templates/Page___4684.aspx).

Åsikter om att arbeta med programmen

Niklas och Anders som arbetar med programmet *Tillsammans* bedömer att det är bra att övningarna finns i olika nivåer som gör att man kan anpassa nivån utifrån gruppen. Niklas ser att det redan planerade och tryckta programmet är bättre eftersom man även kan följa det en längre tid istället för att arbeta med lösa övningar.

Malin säger att hon inte har arbetat med programmet *Livsviktigt* utan har arbetat med de övningar Carolina har tagit fram. Hon tycker att det hon arbetar med är väldigt konkret, men hon gör inte alltid som övningarna är upplagda utan försöker anpassa dem efter situationen.

Ansvar

Niklas och Anders är själva ansvariga på sin skola. På den andra skolan ska, enligt Carolina, alla anställda på skolan arbeta med *Livsviktigt* och SET. Alla pedagoger som arbetar på skolan ska helst vara utbildade och ha kunskap. Men utbildningen av all personal tar ofta flera år. Det är inte sagt i skolan att just klassläraren ska undervisa i sin klass men det kan vara en fördel för att den känner sina elever. ”*Vi är ansvariga för att de ska fungera i vår grupp*” förklarar Malin. ”*Vi har blivit ålagda att vi ska ha det på skolan, men eftersom Carolina har erbjudit sig att arbeta fram ett material så det hänger väl mycket på henne.*”

Utbildning

Inom SET har de ett väl fungerande system gällande utbildning av pedagoger, anser Kimber. De utbildar handledare som i sin tur utbildar sina kollegor på skolan. Hon tycker att SET har ett brett nätverk när det gäller att handleda pedagogerna. Hon anser att alla lärare har olika förutsättningar, därför ser det olika ut gällande behovet av utbildning. En del kan klara sig enbart på handledning för att de redan har tidigare erfarenheter och för att de är duktiga på att arbeta med de här frågorna. Andra kan behöva en SET-utbildning för att klara av arbetet med *Livsviktigt*. Carolina och Malin ingår båda i trygghetsteamet och Carolina är tillsammans med en annan kollega de på skolan som kommit längst i SET-utbildningen. Den är uppbyggd på en introduktion av två heldagar, därefter har de en träff i månaden i ungefär ett halvår. Carolina berättar:

”Vi sitter mycket i smågrupper så som man gör på lärarutbildningen och diskuterar. Nu är det sex nya medarbetare som påbörjat utbildningen, men det skulle ha varit fler men ekonomin tillät inte det den här terminen. De lärare som inte har gått utbildningen än har fått en introduktionstimme av mig och min kollega.”

Malin förklarar att skolan skulle ge tolv pedagoger platser till utbildningen och att hon skulle vara en av dem. Men sen i slutändan var det bara fyra stycken som fick gå, en från varje avdelning. De lärare som inte gått utbildningen fick en introduktionstimme från de två ansvariga på skolan innan vi började med arbetet.

Niklas och Anders har båda gått utbildningen som anordnas av Lions Quest. De var de första som gick utbildningen på skolan. Niklas förklarar att tio utav tolv pedagoger på skolan har gått utbildningen.

Nilsson (2001:65-65) skriver i sin sammanfattning att:

”... Gisalson, Jensen, Kimber och Ogden anser att ett pedagogiskt program behöver sättas in i en bredare kontext och att de flesta lärare också bör vara införstådda och involverade i arbetet.”

Detta visar vikten av pedagogernas utbildning och även att de flesta verksamma inom skolan ska vara involverade i arbetet med social och emotionell träning. Detta stämmer överens med det som Lpo94 behandlar då det beskrivs att ansvaret med arbetet med social och emotionell träning ligger på alla som arbetar inom skolans verksamhet.

Stöd och handledning

En viktig del i arbetet med social och emotionell träning i skolan är att få stöd och handledning i sitt arbete. Vi frågade därför pedagogerna vilket stöd de fick och om de fick handledning i sitt arbete. Niklas förklarade att i deras skola får de ingen handledning från någon annan. Han svarar också att eftersom inget problem har uppstått under deras arbete med social och emotionell träning, har de inte behövt stöd. Anders anger orsaken till att han inte känner de behöver något stöd så här: *”Än så länge har vi inte behövt något stöd i arbetet och vi har arbetat med det i tre år.”*

Carolina säger att hon är ansvarig för själva projektet, och tanken är att hon och hennes kollega ska gå runt och assistera de andra kollegorna då de behöver hjälp. Det finns önskemål att de ska gå runt, pedagogerna behöver mycket kom-igång-övningar. Det finns ingen avsatt tid, men Carolina har gjort ett häfte och det fungerar som en handledning. Malin uppskattar detta och säger: *”Skulle jag stöta på problem skulle jag med säkerhet kunna få hjälp av Carolina. Hon är väldigt duktig på att prata med barn.”*

Föräldrarnas delaktighet

Birgitta Kimber uttrycker att föräldrarnas delaktighet är en viktig punkt i SET-programmet. Det ska gå läxor mellan hem och skola i ämnet. Hon påstår att genom forskarstudier har det visats att om föräldrarna får lära sig liknande saker som barnen höjs resultatet. Det är därför hon utformat ett SET-program för föräldrar. Pedagogerna som vi har intervjuat är inte riktigt överens i frågan om föräldrarnas delaktighet. Anders förklarar att föräldrarna har blivit informerade hur de arbetar, men att inga läxor ingår, de jobbar mer här och nu. Eleverna kan ha uppgifter som sträcker sig över en längre tid men då ska de göra dem i skolan. Niklas berättar: *”Föräldrarna får gärna vara med på lektionerna om de är här och hälsar på.”*

Malin har informerat föräldrarna i sin klass vilket område de kommer att arbeta med under de här lektionerna.

”De vi gör under lektionerna och hur det är uppbyggt kan vara viktigt att föräldrarna vet, men inte just vad det är vi har arbetat med på varje lektion. Sedan så är en av SET-reglerna att det vi pratar om stannar mellan oss i klassen, inga specifika händelser och inga namn får nämnas utanför gruppen.”

Vi gav Malin en följdfråga då vi påpekade att det finns läxor i programmet *Livsviktigt* och undrar om hon arbetar med det. Hon svarar att hon inte riktigt vet och att hon ska titta närmare på det, hon ställer sig positiv till att ge hemläxor i ämnet då det kan vara till stor hjälp.

Det är viktigt att föräldrarna är delaktiga särskilt om det uppstår problem i gruppen anser Carolina. Hon menar också att ta kontakt med vuxna personer som kan vara viktiga för eleverna på fritiden kan vara en fördel. Det är viktigt att utnyttja hela elevernas nätverk för att få det bästa resultatet. Hon anser även att:

”Precis som att man kan träna sig på att hitta på en massa dumheter så kan alla träna sig på ett positivt beteende. För vissa elever är kanske inte klassrumslektioner det bästa forumet för att arbeta med de här frågorna och då måste pedagogen vara lyhörd och se andra möjligheter.”

Zackari och Modigh (2002) beskriver föräldrarnas okunnighet om hur skolan arbetar med värdegrunden samt vilka planer och mål som skolan följer och hur ansvarsförhållanden mellan skolan och hemmen är fördelade. De skriver vidare att många föräldrar önskar att lärarna ska se dem som en resurs och inte som ett hot.

Dokumentering

Anders och Niklas planerar och utvärderar sina lektioner tillsammans på deras gemensamma planeringstid. Anders förklarar att det mest blir korta dokumentationer och tycker att de mer går in på vad som varit bra och vad som varit dåligt. Niklas säger:

”Vi utvärderar med barnen direkt i slutet på varje lektion. Jag anser att det är tidsbrist för att hinna dokumentera och tycker att de är något jag skulle vilja arbeta mer med.”

Carolina som inte har en egen klass utan är en av de ansvariga på skolan anser att pedagogerna ska ta sig tid att diskutera och reflektera gemensamt med andra pedagoger som jobbar med det här på skolan. Malin å andra sidan, skriver ner vad de gör på lektionerna samt elevernas delaktighet för att hon tycker att hon vill ha koll på hur det går.

Förutsättningar för att lyckas

Kimber påstår att skolledningen är den absolut viktigaste delen för att lyckas med SET-arbetet. Personalen måste få en chans att lära sig och det krävs mycket tid för det och det är bara skolledningen som har makt att ge den tiden. Vi har fått gå den här utbildningen och vi har fått tid på schemat säger Anders. Men en fördel är att våra barn tycker det är kul och han säger följande: *”Har man med sig barnen har man vunnit hälften.”* Regelbundenheten är a och o menar Niklas, kanske mindre grupper men det är bra att vi är två för då kan vi dela på dem.

Malin anser att tiden de fått på schemat är viktigt så att den inte glöms bort. Utrymmen i klassrummet är en annan del som är viktig för henne. Man måste kunna sitta i en ring och även ha utrymme för rollspel och andra övningar. Men det viktigaste enligt Malin är att själv tro på att det kommer att fungera, annars känner eleverna det direkt och då blir det inget bra alls menar hon. Det visar sig som framgår att skolledningens roll och medvetenhet är av stor betydelse, vilket även Nilsson (2001:66) bekräftar. Rektorns beslut att ge tid på schemat, skriver hon, samt att tid och resurser ges för utbildning av pedagoger är två viktiga förutsättningar för att lyckas med arbetet med social och emotionell träning i skolan.

I en broschyr (*Förebyggande arbete i skolan- fyra Göteborgsskolors erfarenhet*) går att läsa resultatet av fyra skolors arbete med drogförebyggande material och program. De är alla överens om att stöd från rektor och skolledning i form av ekonomiska resurser, tid samt kompetensutveckling är av stor betydelse för att arbetet ska kunna ta form och utvecklas väl.

Varför är social och emotionell träning så aktuellt idag?

Kimber svarar att lärare har märkt att barn behöver social och emotionell träning, barnen behöver något mer än enbart undervisning i skolämnen för att fungera i skolan och i livet. Kimber (2004) skriver även i sin bok:

”Barn och ungdomar slåss, skolk och vandalisering är vanligt, drogmissbruket ökar, alkoholdebuten verkar gå längre ner i åldrarna och alkoholkonsumtionen och den psykiska ohälsan ökar. Ett sätt att på bred front göra något för att bryta den negativa trenden och minska de negativa faktorernas inflytande är att stärka barns och ungdomars sociala och emotionella förmåga för att ge dem en bra start i livet. På så sätt skapas förutsättningar för att ett gott och hälsosamt liv och för ett gynnsamt inlärningsklimat.” (2004:7)

De fyra pedagogerna har olika svar till varför de tror att det har blivit ett aktuellt ämne idag. Anders anser att det idag inte är självklart att barnen lär sig social träning, allt i deras liv går så fort. Deras föräldrar jobbar mycket och är inte hemma lika mycket som förr. De har inte lika stor möjlighet att stötta sina barn och därför menar han att skolan måste ta sitt ansvar för att hjälpa barnen. Niklas menar att det idag är viktigare än förr att ha social kompetens då man rör sig i större grupper och byter arbete oftare än förr.

Lagen om likabehandlingsplan anser Malin vara den största anledningen till att ämnet är aktuellt:

”Skolan måste vara ’safe’ för att inte föräldrar som har ett barn som är mobbat sedan kan komma och säga att de inte gjort något i skolan för att arbeta med dessa frågor. Jag tycker dock att det är jätte viktigt att arbeta med de här frågorna för barnens skull.”

Carolina ser arbetet med *Livsviktigt* som aktuellt då alla barn inte har samma förutsättningar i hemmet. Hon anser att det idag är aktuellt då det händer att ungdomar till och med tar livet av varandra: ”Det spelar ingen roll om vi pedagoger i skolan undervisar i matte, engelska och svenska det här måste få en lika stor del.”

Ogden hävdar i sin intervju med Agneta Nilsson (2001) att han tror att anledningen till att social och emotionell träning är så aktuellt idag är att fler barn kommer till skolan med en social kompetens som inte är lika väl utvecklad som den var förr. Detta förklarar han med att tidigare generationer växte upp i en annan social miljö där datorer och teve inte spelade en lika central roll som nu.

Förändringar i elevgruppen

Har pedagogerna då sett några förändringar beroende på arbetet med social och emotionell träning? Niklas uppfattar en snabb förändring, han har upplevt att eleverna blivit bättre på att arbeta i grupp och de behöver inte alltid arbeta med sin bästa kompis. I sammanhanget säger Anders följande:

”Barnen har lärt känna varandra i klassen mycket bättre. Men jag vet inte riktigt om det är det här arbetet som varit orsak till förbättringen. Det hade kanske blivit så här ändå.”

Carolina tycker sig ha sett en förändring, men är medveten om att det kommer ta lång tid innan en riktigt stor förändring märks:

”Arbetet med social och emotionell träning ska ske på lång sikt, det kan därför ibland upplevas som frustrerande eftersom det tar tid innan resultat syns.”

Malin tycker att hon kan se en förändring hos de elever som inte brukar vara speciellt aktiva. De har börjat visa känslor och har även börjat ta mer plats i gruppen. Hon menar också att eftersom klassen under terminen har arbetat med känslor, så handlar det om vad var och en tycker. Det finns inget rätt eller fel, vilket hon tror påverkar eleverna till att våga svara på frågorna.

Eget ämne?

Vi har upptäckt att det verkar finnas en motsättning mellan dem som anser att arbetet med social och emotionell träning ska vara ett eget ämne, där tid ska ges varje vecka och de som menar att det inte behöver vara ett eget ämne, utan tid ska ges när problem uppstår. Vi ville veta pedagogernas samt Kimbers åsikt och ställde därför frågan vad de tyckte om social och emotionell träning som eget ämne eller ska det genomsyra all verksamhet?

I begreppsbeskrivningen av emotionell intelligens för vi fram Golemans (1995) rekommendation om ett eget ämne som bör införas i skolan där barn tidigt får lära sig att hantera känslor samt få känslor att samverka med intellektet.

Kimber besvarar frågan med att det går att jämföra undervisning i social och emotionell träning i skolan med exempelvis svenska. Hon menar att det är viktigt att inget glöms bort, alla delar måste vara med för att det ska lyckas. Det går inte att ta bort vissa saker i svenska, då lär sig inte barnen det korrekt och precis på samma sätt är det med social och emotionell träning. Det här ämnet måste enligt Kimber vara schemalagt precis som alla andra ämnen, för då får man struktur och tappar inte viktiga delar. Kimber säger även att värdegrundsfrågor ska genomsyra hela verksamheten men att det tyvärr inte räcker. Det måste vara ett eget ämne för att det ska ge resultat. Man måste ha ”både och” för att det ska ge optimalt resultat.

Alla pedagoger som vi intervjuat är här eniga om att det ska vara ett eget ämne i skolan. De anser alla att det är viktigt men av olika skäl. Anders och Niklas anser att alla som är verksamma inom skolan ska arbeta med värdegrunden samt social och emotionell träning, men de ser inte någon nackdel i att man gör både och. Anders anser att det är precis lika viktigt att arbeta med det här ämnet som med svenska och motiverar det som följande: *”Det är en träning för livet”*

Carolina anser att social och emotionell träning absolut ska vara ett basämne och menar att det är vårt uppdrag som pedagoger i skolan att arbeta med de här frågorna och att det dessutom står i Lpo94 att vi ska arbeta aktivt med värdegrundsfrågor.

Malin tycker det är bra att man avsatt tid så att eleverna kan få en chans att arbeta med ämnet precis på samma sätt som att de har tid för att lära sig matematik. Hon anser att de timmar de har social och emotionell träning är bra för eleven för då kan de få uttrycka vad de känner och säga vad de tycker. Hon säger även att arbetet med värdegrunden är något som pågår under hela skoldagen och det är något som hon arbetar aktivt med.

Sammanfattning av undersökningen

Bakgrunden till att de skolor vi undersökt har börjat med social och emotionell träning som ämne är att det har beslutats av rektor respektive skolchef. Pedagogerna berättar att de tidigare arbetat med social och emotionell träning men då har inget program följts och följderna har blivit att arbetet har upplevts som ostrukturerat.

Pedagogerna beskriver målen med social och emotionell träning som långsiktigt och förebyggande. De vill även motverka mobbning, kränkningar och utanförskap. Birgitta Kimbers svarade att målet med hennes program *Livsviktigt* är att förebygga psykisk ohälsa.

Gemensamt för alla pedagoger är att de arbetar med ämnet en gång i veckan ungefär 40-60 minuter. I undersökningen framkom att det är av stor vikt att känna av sin grupp och se vad som passar den tidsmässigt.

Alla informanter anser att ett strukturerat arbetssätt uppkommer om man följer ett redan utformat program. Vilket program man väljer att använda sig av har ingen större betydelse, huvudsakligen är att programmet är evidensbaserat. Detta bekräftas som framgång även av Birgitta Kimber. I vår undersökning visar det sig att behovet av utbildning och handledning inom social och emotionell träning är individuellt.

I de två programmen vi har undersökt betonas vikten av föräldrarnas delaktighet, detta kan ske via läxor mellan hemmet och skolan samt att det ena programmet erbjuder utbildning för föräldrar. Trots detta ges inga läxor i ämnet enligt pedagogerna. Föräldrarna har dock på båda skolorna blivit informerade om arbetet med social och emotionell träning.

En viktig förutsättning för att lyckas är att stöd ges av rektor och skolläda i form av ekonomiska resurser, kompetensutveckling samt att tid ges på schemat. Det framkommer från informanterna att det är en fördel att vara två vuxna vid genomförandet. En pedagog betonar vikten av en positiv inställning till arbetet med social och emotionell träning.

Att ämnet är aktuellt idag beror enligt pedagogerna på ett ökat behov av social och emotionell träning i skolan då alla barn inte har samma förutsättningar i hemmet. De anser att föräldrarna inte har lika stor möjlighet att stötta sina barn då de på grund av arbete inte är hemma lika mycket som förr. En pedagog tar upp lagen om likabehandlingsplan som en anledning till att skolan måste arbeta förebyggande med de här frågorna. Det ökade våldet nämns också som en av anledningarna.

Pedagogerna säger sig ha sett små förändringar i elevgrupperna sedan arbetet med social och emotionellt arbete införts i skolan. Det är dock enligt dem viktigt att vara medveten om att detta är ett arbete som sker på lång sikt vilket kan resultera i att den synliga förändringen inte syns förrän efter flera år. En pedagog kan se en förändring hos de elever som vanligtvis är tysta eller mindre aktiva, de här eleverna har öppnat sig och tagit mer plats i gruppen.

Alla informanter är eniga om att social och emotionell träning ska vara ett eget ämne i skolan men även att det ska genomsyra hela skolans verksamhet vilket även stöds av Lpo94. Informanterna anser att schemalaggningen av social och emotionell träning är viktig för att ge alla elever en chans att uttrycka sina känslor och tankar. Enligt Kimber ska värdegrundsfrågor

genomsyra hela skolan verksamhet men det räcker inte utan det måste vara ett eget ämne för att det ska ge resultat. Hon menar att man måste ha både och för att det ska vara optimalt.

Analytiskt, jämförande diskussion

Mål, förändringar i elevgruppen och styrdokument

Som vi tidigare har nämnt står det angivet i läroplanen för skolväsendet, förskola och fritidshem (Lpo94) att skolans uppdrag är att arbeta aktivt och förebyggande med värdegrunden. Ansvar för inom det här området bör ligga på alla som arbetar i skolan.

Ogden hävdar i intervjun med Nilsson (2001) att en social läroplan ska införas i skolan där mål och riktlinjer tydliggörs och detta för att ge arbetet med social och emotionell träning en legitimitet. I intervjuerna vi gjort svarade informanterna att när de tidigare arbetat med social samt emotionell träning och inte haft tillgång till ett program funnit det svårt och ostrukturerat. Vi bedömer att det genom ett införande av en social läroplan skulle ge alla skolor en möjlighet att arbeta med dessa frågor och inte bara de som har ett program att följa.

Vi konstaterar att alla informanter ser arbetet som långsiktigt och huvudmålen är att arbeta förebyggande för att förhindra att problem uppstår. De pedagoger som har en elevgrupp finner att de sker små förändringar i elevgruppen sedan arbetet startat, den tydligaste förändringen har skett hos elever som tidigare varit mer tillbakadragna, de vågar idag ta större plats i gruppen. Detta är något som även Ogden diskuterar med Nilsson (2001), när han säger att forskning har visat att effekten av arbete med social och emotionell träning är störst hos barn som är isolerade och inåtvända. Detta tror vi kan bero på att elever som är mer utagerande och visar sin frustration behöver extra hjälp utöver de gemensamma tillfällena med klassen. För deras del behövs även andra metoder för att de så småningom ska kunna hantera sitt beteende.

Material och pedagogernas åsikter om programmen

Pedagogerna arbetar med två olika material, de anser att det hjälper dem att strukturera sitt arbete med social och emotionell träning. Deras åsikt om de respektive programmen är positiva. Alla informanterna vi intervjuat arbetar kontinuerligt en gång i veckan med social och emotionell träning. I skolan där man arbetar med *Livsiktigt* har hela skolan detta schemalagt det vill säga från förskoleklass upp till sexan. Skolan som arbetar med *Lions Quest* är en f- 3 skola och där arbetar bara tvåorna och treorna med programmet. Vi frågade de två informanterna varför arbetet inte innefattar förskoleklassen och ettorna. Deras svar var att de lärarna inte arbetar med dessa frågor så strukturerat och kanske bara med lösryckta övningar. Detta är något som vi ser på med en viss kritik. Som vi tidigare har påpekat så har forskning (Kimber, 2004) visat, att för att arbetet med social och emotionell träning ska ge det bästa resultatet är det viktigt att börja i de tidigare åren. Vi skulle vilja att alla klasserna på skolan arbetade lika aktivt med det här området.

Kimber hävdar i vår intervju att ett evidensbaserat program är det bästa att arbeta med då det granskats och bevisats ge positiva resultat. Detta är något som även Ogden (2005) håller med om. Ogden hävdar att många skolor arbetar med program som inte är evidensbaserade vilket han anser inte är att föredra. Kimber menar att det är bra att det finns flera program att tillgå

för pedagogerna. Att pedagogerna fritt kan välja det program de anser vara bästa redskapet för just deras grupp.

Vi anser att arbetat med social och emotionell träning i skolan ska innebära att alla som arbetar och är verksamma i skolan ska ta sitt ansvar och arbeta aktivt med dessa frågor. Att alla elever har en möjlighet att utvecklas inom dessa frågor anser vi vara en rättighet som vi finner stöd i styrdokumentet (Lpo94) för.

Utbildning, stöd och handledning

De program vi undersökt heter som tidigare nämnt *Livsviktigt* och *Lions Quest*. Utbildningen inom dessa program är olika uppbyggt. *Lions Quest* har en utbildning som är kortare än *Livsviktigt*. Pedagogerna som vi intervjuat som jobbar med *Lions Quest* har båda gått utbildningen och är de enda som arbetar med social och emotionell träning schemalagt på sin skola. Att dessa två är de enda som jobbar med social och emotionell träning i skolan anser vi vara anmärkningsvärt eftersom hela tio pedagoger av tolv på skolan har gått utbildningen.

Av de informanter som arbetar med *Livsviktigt*, har en påbörjat sin utbildning och fungerar som en handledare på skolan. Den informant som har en grupp att arbeta med har inte fått någon utbildning, däremot har hon fått handledning av sin kollega om hur hon ska arbeta med materialet. Hur dessa skolor arbetar och om pedagogerna har genomgått utbildningen i respektive program är en skillnad som vi upptäckt då vi gjort vår studie. På den ena skolan ligger ansvaret på två personer trots att nästan alla gått utbildningen och att ansvaret i den andra skolan är fördelat på alla pedagoger trots att bara några få har fått gå någon utbildning. Det är dock viktigt att lyfta fram att *Livsviktigt* har startat den här terminen och det är anledningen till att så få pedagoger har hunnit gått utbildningen. Vad vi önskar är att ansvaret ska läggas på alla pedagoger som det gör på den skolan som arbetar med *Livsviktigt* och inte endast på några stycken vilket det görs på den skolan som följer *Lions Quest*. Vi har stöd från Lpo94 i detta argument.

Kimber betonar i vår intervju att utbildning och handledning är något som är individuellt, en del behöver mer hjälp en andra. Hon säger att många har stor erfarenhet som gör att de inte behöver lika stort stöd i arbetet. Vi anser, mot bakgrund av vår studie, att alla i skolan inte är i lika stort behov av utbildning. Vi menar att ett engagemang för dessa frågor måste vara stort och viljan att arbeta med de här frågorna måste vara stark.

Föräldrarnas delaktighet

Kimber (2004) tar upp föräldrarnas delaktighet som en viktig punkt i hennes program *SET*, föräldrarna utgör en del i programmet och det finns ett avsnitt i programmet som vänder sig till föräldrarna. Föräldrarna blir integrerade i arbetet med social och emotionell träning, genom läxor som ska gå från skola till hemmet. Även i *Lions Quest* har föräldrar delaktighet. De kan där följa vad skolan arbetar med på dess hemsida. Det förekommer däremot inga läxor som barnen ska göra i hemmet för att integrera föräldrarna i arbetet.

De fyra intervjuade pedagogerna hävdar alla att föräldrarna blivit informerade om att de har börjat arbeta med social och emotionell träning i skolan men ingen har svarat att det förekommer läxor eller att föräldrarna deltagit i arbetet. De informanter som har egna klasser i

ämnet tycks genom sina svar inte vara medvetna om att läxor och föräldrarnas delaktighet finns som en del i programmen.

Förutsättningar för att lyckas

För att lyckas med social och emotionell träning i skolan är alla informanter respektive den litteratur vi tagit del av i vårt arbete (Nilsson 2001:66, Kimber 2004:35) överens om att skolledningens stöd i form av tid, ekonomiska resurser samt utbildning är viktig.

De skolor vi undersökt har båda fått direktiv från rektor och skolchef för att starta sitt arbete med social och emotionell träning i skolan. Vi tror inte att arbetet skulle ha påbörjats om inte rektorerna hade tagit initiativet då det krävs stort ekonomiskt stöd för att sätta igång ett så omfattande arbete.

I litteraturen vi läst styrks att programmen bör följas med noggrannhet för att uppnå ett bra resultat. I vår studie finner vi att informanterna inte följer programmen till punkt och prick, vilket vi anser vara en brist då forskning har visat att de bästa resultaten uppkommer om man följer programmen som de är framställda.

En pedagog hävdar att hon tror att en viktig faktor för att lyckas med socialt och emotionellt arbete i skolan, är att pedagogen tror på att det fungerar och tron på att de går att arbeta med dessa frågor. Vi anser att detta svar och uppfattning är av stor relevans då vi genom vår utbildning ofta fått höra att vi måste visa våra elever en inställning som är positiv till ett ämne då vi undervisar. Annars känner eleverna sig inte motiverade och intar relativt fort en negativ ställning till ämnet. Informanterna anser även att det är viktigt att vara två pedagoger vid genomförandet, detta för att få stöd samt hjälp om problem uppstår.

Livskunskap idag

Förändringar i samhället så som ett hårdare klimat bland ungdomar, föräldrars tidsbrist och skollagen om en obligatorisk likabehandlingsplan på alla skolor är några av de faktorer som enligt informanterna kan vara en anledning till att *Livsviktigt och Lions Quest* är så aktuellt idag. Att vi idag ofta uppmärksammas att unga människor slår, hotar och till och med dödar varandra är ett faktum. Alla som arbetar i skolan har en daglig kontakt med barn vilket gör att det inte går att blunda för att det skett förändringar gällande hur elever mår eller hur de uttrycker sina känslor.

I vår intervju med Kimber framgick att lärarna enligt henne har insett att barn behöver något mer för att utveckla sin sociala och emotionella intelligens. Klasserna har blivit större och det finns färre resurspersoner att tillgå i klasserna, det är något lärarna får arbeta utifrån idag. Vi tror detta är en anledning till att pedagogerna har fått se sig om efter nya tillvägagångssätt för att förebygga att problem uppstår i klassen då man vet att de inte alltid är möjligt att få tillgång till extra resurser.

Ogden beskriver för Nilsson (2001) att barnen idag kommer sämre utrustade socialt och emotionellt till skolan än tidigare. Det är något som vi funnit kan vara en av anledningarna till lärarnas känsla av att barnen behöver arbeta mer i skolan med dessa frågor. Att eleverna på de

skolor vi undersökt behöver utvecklas inom det här området betraktar vi som mycket relevant då alla informanter visat att det är något de vill och anser vara viktigt att arbeta med.

Eget ämne

Att skolan tar sitt ansvar inom det här området anses vara viktigt från alla instanser vi kommit i kontakt med, det finns däremot skillnader i hur man ska arbeta med dessa frågor. Vi har upptäckt att det verkar finnas en motsättning mellan dem som anser att arbetet med social och emotionell träning ska vara ett eget ämne, där tid ska ges varje vecka (Goleman 1995, Kimber 2004, Ogden 2005) och de (Zackari och Modigh, 2002) som menar att det inte behöver vara ett eget ämne, utan tid ska ges när problem uppstår.

Både Kimber och våra informanter anser att undervisning i social och emotionell träning kan jämföras med undervisning i våra basämnen. Det står i Lpo94 att skolan aktivt ska arbeta med värdegrundsfrågor. Kimber betonar vikten av att det här ämnet måste vara schemalagt för att få struktur och för att inte tappa viktiga delar. Enligt henne ska värdegrundsfrågor genomsyra all verksamhet, men det måste vara ett eget ämne för att det ska vara optimalt.

Ett annat argument som en av informanterna förespråkar är att det ska vara ett eget ämne därför att det är viktigt att det finns tid för eleverna att få uttrycka vad de känner och tycker gällande de aktuella frågor som uppkommer. Hon tror inte på att diskutera när problemen uppstår utan menar att skolan ska arbeta förebyggande innan problemen uppstår.

Slutsatser

Det finns en del olika material att använda sig av i arbetet med social och emotionell träning i skolan. Social och emotionell träning bör enligt vår studie vara ett nödvändigt inslag i skolundervisningen oavsett vilken av metoderna *Livsviktigt* eller *Lions Quest* som tillämpas. Vi har i vår studie och med stöd i annan litteratur kommit fram till att vilket arbetsmaterial man väljer att följa inte spelar någon större roll, så länge det är ett så kallat evidensbaserat program. Viktigt däremot är att det finns en kontinuerlighet och att programmet följs efter de olika steg som det är utformat efter.

De förutsättningar som krävs för att lyckas med social och emotionell träning är att det finns stöd från skolledningen i form av utbildning, tid och ekonomiska resurser. Vår studie visar även att det är viktigt att pedagogerna som arbetar med social och emotionell träning är positivt inställda till arbetet.

I Lpo94 står det att arbetet med värdegrunden samt social och emotionell träning ska genomsyra all verksamhet i skolan. För att arbetet ska ge ett så positivt resultat som möjligt så krävs det att arbetet med social och emotionell träning ska vara ett eget ämne. Vår studie visar att det är viktigt att det finns en avsatt tid varje vecka, där de här viktiga frågorna kan diskuteras och där eleverna har möjlighet att få uttrycka sina känslor och tankar. Det är även viktigt med kontinuerlighet och att arbetet med social och emotionell träning följs som en röd tråd genom hela utbildningen från det att eleverna börjar skolan till dess slut.

Det finns ett par stycken olika anledningar till varför social och emotionell träning har blivit så aktuellt idag. Förändringar i samhället såsom ett hårdare klimat bland barn och ungdomar, föräldrars tidsbrist och lagen om en obligatorisk likabehandlingsplan är några faktorer. Genom massmedias dagliga rapportering om det psykiska och fysiska våldet i våra skolor och samhälle uppmärksammas dessa frågor och många kräver att något görs. Alla vi som arbetar i skolan och har en daglig kontakt med barn och ungdomar vet att genom ett förebyggande arbete med hjälp av de program som behandlar social och emotionell träning kan vi förhindra det ökande våldet och förebygga psykisk ohälsa.

Vidare forskning

Arbetet med värdegrunden, samt social och emotionell träning är något vi har saknat i vår lärarutbildning. Det har därför varit intressant och lärorikt för oss att arbeta med den här studien. De skolor vi undersökt är av samma karaktär gällande elevernas ursprung och sociala status. Det skulle vara intressant att undersöka hur det ser ut på skolor med en majoritet av elever med en annan etnisk bakgrund och mer skiftande social status.

Vi har i vår studie enbart intervjuat pedagoger, det skulle därför vara av intresse att få höra elevernas åsikter om arbetet med social och emotionell träning. Vi är även mycket angelägna av att se resultatet av att ha social och emotionell träning på schemat under en längre tid. Det är dock en väl omfattande studie för ett examensarbete inom lärarprogrammet.

Källförteckning

Litteratur

Antonovsky, A (1991) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur

Bryman, A (2001) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber ekonomi

Denscombe, M (2000) *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Elias, M.J. et al. (1997). Promoting social and emotional learning. Guidelines for educators. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Gilje, N & Grimen, H (2000) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Studentlitteratur, Uddevalla: Bokförlaget Daidalos

Goleman, D (1995). *Emotional Intelligence*. New York: Bantman books

Greenberg, M, Kusche, C, Cook, E, & Quamma, J (1995). Promoting emotional competence in schoolaged children: The effects of the PATHS curriculum. *Development and Psychopathology*

Halvorsen, K (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Kimber, B (2004) *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*. Solna: Ekelunds förlag

Kimber, B (2005) *Att lyckas som lärare, förhållningssätt och ledarskap i klassrummet*. Värnamo: Ekelunds/Gleerups Utbildning AB

Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lärarens handbok. (2004) Solna: Lärarförbundet

Maltén, A (1997) *Pedagogiska frågeställningar: en introduktion till pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur

Mayer, J & Salovey, P (1997). What is emotional intelligence? New York: Basic Books

Nilsson, A (2001) Livskunskap Det goda samspelet – går det att lära ut? Fem intervjuer från Allmänna barnhusets konferens den 2-4 oktober 2000. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset och Folkhälsoinstitutet

Nilsson, A (2007) *Livsviktigt, ett skolutvecklingsarbete*. Göteborgs Universitet, LAU310

Ogden, T (2005) *Skolans mål och möjligheter*. (rapport nr 2005:27) Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut

Patel, R & Davidson, B (1999) *Forskningsetikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur

Solomon, Watson, Battistich, Schaps, & Delucchi (1992) *Creating a caring community: Educational practices that promote children's prosocial development*. San Francisco: Jossey-Bass.

Stukát, S (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Polen: Pozkal

Zackari, G & Modigh F (2002) *Värdegrundsboken, om samtal för demokrati i skola*. Skolverket. Ödeshög: AB Danagårds Grafiska

Wennberg, B (2000) *EQ på svenska*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur

Tidskrifter

Göteborgs Posten 2007-11-30

Lärarnas tidning Nr 18/2007

Caringer & Schilström, *Många skolor blundar för tysta och sårade barn*

Internetkällor

<http://www.lions-quest.se> (12/12 – 2007)

<http://cns.sahlgrenska.gu.se> (17/12-2007)

www.set.st/bakgr.htm (18/1 -2008)

www.set.st/litt.htm (21/1-2008)

www.set.st/set.htm (13/12-2007)

www.fhi.se/templates/Page_____4684.aspx (21/1 - 2008)

www.fhi.se/templates/fhischoolpage_____8486.aspx (21/1 - 2008)

Förebyggande arbete i skolan - fyra Göteborgsskolors erfarenhet

[http://www5.goteborg.se/Prod/Centrum/Kunskapskallarn/dalis2.nsf/0/e978a8e8c0e1fb65c125713f004bbd1a/\\$FILE/forebyggande_arbete_i_skolan_klar.pdf](http://www5.goteborg.se/Prod/Centrum/Kunskapskallarn/dalis2.nsf/0/e978a8e8c0e1fb65c125713f004bbd1a/$FILE/forebyggande_arbete_i_skolan_klar.pdf) (10/12 - 2007)

Otryckta källor

Intervju med fyra pedagoger

Intervju med Birgitta Kimber

Bilaga 1

Intervjufrågor till pedagogerna

1. Varför har ni börjat med SET på skolan?
2. Vilka mål vill ni uppnå genom arbetet med SET?
3. Hur ofta arbetar ni med SET på skolan?
4. Vad använder ni er av för material?
5. Vad tycker du om att arbeta med det?
6. Vem är ansvarig?
7. Vilka har gått utbildningen?
8. De lärare som inte har gått utbildningen, hur har de introducerats i arbetet?
9. Vilket stöd får de i sitt fortsatta arbete med SET?
10. Har föräldrarna blivit informerade?
11. Hur delaktiga är de?
12. Hur dokumenterar ni arbetet med SET?
13. Hur utvärderas arbetet med SET?
14. Vilka förutsättningar tycker du krävs för att lyckas med SET?
15. Vilket stöd får ni från skollädaingen?
16. Ges handledning i arbetet med SET?
17. Om ni behöver stöd vid genomförandet av SET, hur ges det?
18. Varför tror du att SET är så aktuellt idag?
19. Hur har ni tidigare arbetat med liknande områden?
20. Hur du sett någon förändring i elevgruppen sedan ni började arbeta med SET som eget ämne?
21. Vad har du sett isåfall?

22. I styrdokumenten betonas vikten av att all verksamhet ska genomsyras av värdegrunden. Hur arbetar ni med det nu när Livsviktigt är ett eget ämne på schemat?
23. Anser du att SET ska vara ett eget ämne?
24. Är det upp till var och en att arbeta med värdegrundsfrågor?

Bilaga 2

Intervjufrågor till Birgitta Kimber

1. Hur fick du din idé till att arbeta fram ett material om SET? Det finns redan tidigare publicerade material om SET på skolorna, anser du att det finns brister i de materialen?
2. Vad är ditt syfte med SET?
3. Varför tror du att SET är så aktuellt idag?
4. Vilka förutsättningar tycker du krävs för att lyckas med SET? Från skolledning? GesHandledning? Vid genomförandet?
5. Ska föräldrarna vara delaktiga i arbetet med SET? I så fall hur?
6. Anser du att pedagogen som genomför livsviktigt i skolan ska ha genomgått SET-utbildningen eller är lärarhandledningen tillräcklig?
7. Varför anser du att SET ska vara ett eget ämne? Fördelar och nackdelar?
8. Det finns de som motsätter sig till att göra arbetet med värdegrundsfrågor till ett eget ämne då det egentligen handlar om ett förhållningssätt som enligt styrdokumenterna genomsyrar all verksamhet i skolan. De menar att om SET är ett eget ämne så begränsar man arbetet med värdegrunden. Hur ställer du dig till dessa argument?

